

T.C. BAŐBAKANLIK
AİLE ARAŞTIRMA KURUMU

SOSYO-KÜLTÜREL
DEĞİŞME SÜRECİNDE
TÜRK AİLESİ

ANKARA
Aralık 1992

ATASÖZLERİNDE AİLE

İhsan Kurt

Kırşehir Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi

Giriş

Sağlıklı toplumu meydana getirmenin en başında "aile"ye, ailenin kuruluşuna büyük önem verilmiştir. Çünkü ailenin fonksiyonlarına; nüfusu yenileme, çocukları sosyalleştirme, sosyal mirası nakletme, kültürü taşıma ve benzerleri yüklenmiştir. Ailenin fonksiyonları arasına bu unsurlar katılırken, dolayısıyla aileden bazı beklentiler de ortaya çıkmıştır. Bu beklentiler arasında "kültürü taşıma" da vardır. Bilhassa sözlü kültürün daha yoğunluk kazandığı dönemlerde kültürü taşıma fonksiyonu daha da önem kazanmıştır. Bunun için toplum çekirdeği olan aile kuruluşuna öncelikle bazı inanışlar ve ölçüler getirilmiştir. Bir hukuk hükmü olmayan, ancak kültürel değerler içerisinde yer alan atasözlerinde bu ölçülerin yansımalarını görebiliyoruz. Öyle ki "Atalar sözünü tutmayı yabana atarlar" sözünde ifadesini bulduğu gibi, atasözleri bir kısım toplumsal kabullerin ölçüsü durumuna sokulmuştur. Bunun için ailede veya toplumda atalar sözünün dinlenmesi gerektiği işaret edilmiştir. Daha doğrusu bu sözlerin vermek istediği mesajların gerektiği yerde hayata geçirilmesine önem verilmiştir. Nitekim "ulu (ata) sözü dinlemeyen uluyu uluyu yolda kalır" sözünde de açıklanan gerçek verilmek istenmiştir.

Halk kültürü, folklor, ya da halkbilim ürünlerinden sayılan atasözlerinin bazılarında aile unsurunun dile getirildiği görülmektedir. Aile ve atasözü deyince, doğrudan aile veya aile bireylerinden bahseden atasözleri hatırlanmaktadır. Dolayısıyla atasözlerinde aile ile ilgili unsurlar ve bunların yorumunda; aile ve aile bireylerinden (üyelerinden) bahseden atasözlerinin yorumlanması söz konusu olacaktır.

Tesbit edilen atasözlerinde ailenin kuruluşundan (evlilik, nikâh), aile üyelerinin özelliklerine ve üyeler arasındaki ilişkilere kadar bir takım ölçüler belirlenmiştir. Bu ölçülerin; aile üyelerine verilen roller, sorumluluklar, aile üyelerinin çeşitli davranışları konusunda hüküm ve yargılar, üyelerden beklentiler şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu belirlemeler yapılrken hüküm ve yargı çerçevesi daraltılmamıştır. Çünkü çekirdek aileden geniş aileye kadar, hemen hemen bütün aile üyelerinin adının geçtiği atasözleri de bulunmaktadır.

Atasözlerinde aile ile ilgili unsurlar ve bunların yorumu yapılırken, atasözlerinin muhtevasından kaynaklanan özellikler dikkate alınmıştır. Mesela atasözlerinde mevcut olan kelimelerin sadece sözlük anlamları dikkate alınmamıştır.

Çünkü genellikle atasözlerindeki kelimelerin bazen birkaçı bazen de hepsi sözlük anlamlarından ayrı anlama gelecek şekilde kullanılabilme özelliğine sahiptir. Bu özellik dikkate alındığında, atasözlerinin ne kadar zengin yorumlara açık olduğu da hemen anlaşılabilir. Nitekim bu yazıda bazı atasözleri, muhtevastından ve mecazlarının zenginliğinden dolayı aile kavramının çeşitli boyutlarında yorumlanmıştır. Bu açıklama bir örnekle şu şekilde izah edilebilir: Meselâ “Teyze ana yarısıdır” atasözü bu yazının değişik başlıkları altında yorumlanabilir. Çünkü “teyze” “aile üyesi” sayılır. Aile içi ilişkilerde “ana yarısı” rolü de beklendiği dikkate alınırsa, bu atasözünün niçin farklı başlıklar altında yorumlanabileceği anlaşılabilir olur.

Atasözlerinde aile ile ilgili unsurların yorumunda, atasözlerinin ne zaman ve kimin tarafından söylendiğinin bilinmemesini de dikkate almak gerekecektir. Çünkü bazı atasözlerinin söylendiği zaman belli olmasa da, belirli bir kültür dönemini yansıttığı anlaşılabilir. Meselâ “Ana gibi yâr, Bağdat gibi diyar olmaz” sözünün, Bağdat’ın Türk topraklarında olduğu dönemlerde söylendiği tahmin edilebilir. Yine bazı atasözlerinin de belirli kültür dönemleri içinde aktarıldığı varsayılabilir.

Atasözlerinde aile ile ilgili unsurların yorumuna daha sağlıklı yaklaşabilmek için “atasözü” ve “aile” kavramlarının açıklanmasına gerek vardır.

Atasözü ve Aile Kavramları

Atasözü ve aile kavramlarının pek çok tanımları yapılmıştır. Bu yazı içerisinde, atasözü ve aile kavramlarının birbirleriyle etkileşimleri ve ilişkileri açısından yapılan tanımları üzerinde yorumlar yapılmışa çalışılacaktır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, atasözü ve aile kavramları Türk tarihi kadar eskidir. Bu iki kavram arasında en azından bu bakımdan bir ilişki vardır.

“Atalar sözü”, “durûb-ı emsâl”, “sav” ve benzeri kavramlarla ifade edilen “atasözü”nün yapılmış olan benzer tanımlarından hareketle kapsayıcı bir tanım şu şekilde verilebilir: “Atasözü; atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını, genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran, kalıplaşmış şekilleri bulunan, Türk halkı tarafından benimsenmiş, dokunaklı, hazır cevap tanımına uygun, zekayı kamçılaman, insana yeni düşünceler ve fikirler çağrıştıran, bazen kelimelerin sözlükteki karşılığı dışında örtülü, başka bir anlam sezdirmek için söylenmiş, kimin tarafından söylendiği belli olmayan, geniş anlamlı fakat öz sözlerdir” (1).

Aile kavramı, toplumda genelde benzer algılamaları çağrıştırır. Fakat bazı köylerimizde “aile” denilince bir insanın “eşi” anlaşılıyor. “Aile” kavramının

1. İhsan Kurt, *Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 10.
2. Faruk Kocacık. “Sivasta Kentsel Aile”, *Aile Yazıları 2*, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 270.

anlatmak için de “hane, ev” terimleri kullanıldığı (2) tesbit edilmiştir. Ancak burada “hane” kavramı için bir genelleme söz konusu olmamakla birlikte “ev” kavramı daha ağırlıklı olarak “aile” kavramını çağrıştırır şekilde kullanılmaktadır. Bazı atasözlerinde de “ev” kelimesinin gerisinde “aile”yi işaret ettiği anlaşılmaktadır; “Evceğizim evceğizim, sen bilirsin halceğizim”, “Ev yıkanın evi yıkılır”, “Ev yap ev yıka”, “Evinde rahat olmayan dünya cehennemindedir”.

Aile kavramına, eski Türklerde çok geniş kapsamlı anlamlar yüklendiği, bazı büyük değerlerle birlikte anıldığı da bilinmektedir. Çünkü “eski Türklerde “sıla” vatanla ana-babaya münhasır olmak itibarıyla, aile ile vatan aynı kudsiyeti hâiz demektir” (3).

Türk toplumunda aileye büyük önem ve değer verildiği, bazı roller ve beklentiler içinde bulunduğu için “aile” kavramının çeşitli tanımları yapılmıştır. “Aile” kavramından hareketle “aile üyeleri” ile ilgili düşünceler de ifade edilmiştir.

Aile ile ilgili tanımlar, çoğunlukla hangi açıdan bakıldığına göre değişmektedir. Atasözlerinde de aileye bakış açıları farklı olduğundan ve yorumlamalarda bu farklı tanımlamalar göz önünde bulundurulabileceğinden, bunların bazılarını aktarmakta fayda vardır:

“Aile, nüfusu yenileme, millî kültürü taşıma, sosyal mirası nakletme, çocukları sosyalleştirme, biyolojik ve psikolojik fonksiyonun yerine getirildiği bir müessesedir” (4).

“Geniş anlamda aile; evlilik ve hısımlık ilişkileriyle bağlı bulunan kişileri kapsayan hukukî bir müessesedir. Dar anlamda ise; karı, kocâ ve çocuklardan ibaret bulunan bir kurumdur” (5).

“Aile, kan bağıllığı, evlilik ve diğer yasal yollardan aralarında akrabalık ilişkisi bulunan ve çoğunlukla aynı evde yaşayan fertlerden oluşan, fertlerin cinsel, psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı, fertlerin topluma uyum ve katılımlarının sağlandığı ve düzenlendiği temel bir toplumsal birimdir” (6).

Aile kavramının tanımlarında ifade edildiği gibi aileye bir takım fonksiyonlar verilmiştir. Atasözlerinde bu fonksiyonların hangi aile üyeleri tarafından yerine getirilmesi gerektiği açıkça belirtilmiştir. Ya da bu görev aile üyelerinin bir kaçına birden verilmiştir. Meselâ “nüfusu yenileme” fonksiyonu “baba” ve “ana”ya birlikte yüklenmiştir. “Er evlenen döl alır, erken kalkan yol alır” atasözünde, ailenin üreme fonksiyonu ifade edilmiştir. Ailenin “millî kültürü taşıma” fonksiyonu başta ana-baba olmak üzere çocukları ve diğer üyeleri de kapsamına almaktadır. Ailenin toplum içindeki “tabii, iktisadî ve ahlâkî görevleri” (7) atasözlerinde, yine aile üyeleri belirtilerek işaret edilmiştir. Bu konudaki örnekler yerî geldikçe verilecektir.

3. İsmail Hamî Danişmend, *Garp Menbalarına Göre Eski Türk Seciyye ve Ahlakı*. 3. Baskı, İstanbul Kitabevi Yayınları, İstanbul 1982, s. 95.

4. Mustafa Erkal, *Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme*, Mayaş Y, Ankara 1984, s. 96.

5. Rıza Ayhan, “Ailenin Hukukî Raporu”, *Türkiye Aile Yılığî 1990*, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 21.

6. DPT, *Türk Aile Yapısı*, Ö. İ. K. Raporu, Ankara 1989, s. 6.

7. Rıza Ayhan, a.g.m., s. 22.

Kültürel Açıdan Aile ve Atasözlerinde Görülen Özellikler

Aile, toplumun en küçük parçası olduğuna göre kültürel bir varlıktır. Sosyal hayatın bir parçasını yansıtmaması bakımından da atasözleri ile yakından ilişkilidir. Çünkü halkbilim, bir bakıma halkın hayatını temsil eder. Atasözleri de, bu bilim dalının ürünü olması sebebiyle halkın hayatını temsil etmede önemli bir paya sahiptir.

Folklor ürünlerinin üretiliş sebebi toplum hayatı içindeki görevlerinden kaynaklanır. Bu görev eğlenceye veya faydaya ama mutlaka yaşama tarzına bağlıdır (8). Atasözleri de bu ürünlerin bir parçası olması nedeniyle, yaşama tarzlarının bir cephesi olan aile hayatını da konu edinmiştir. Ailenin fonksiyonlarından birinin "millî kültürü taşımak" olduğuna göre, bu kültür içerisinde kalıplaşmış hüküm ve yargılar olan atasözleri de vardır. En azından bu bakımdan kültürel açıdan aile ve atasözlerinde ilişkiler aranabilir.

Çocukları yetiştirmek, onlara sağlam bir kişilik kazandırmak ailenin görevleri arasında kabul edilir. Hatta çocukların sosyalleşmesinde ailenin büyük payı olduğu atasözlerinde ifade edilir. Bu durum özellikle "ana", "baba" davranışlarının çocuğu etkilediği, onun kişiliğine yansıdığı şeklinde dile getirilmiştir: "Türk ailesinde bilhassa anne, yavruyu haramdan anne karnından itibaren sakınmada büyük titizlik göstermiştir. Çünkü çocuğun besleneceği haram lokmanın onun kişiliğine etkileyeceğine samimi olarak inanılmıştır. Hatta böyle bir yanlış hareketin daha sonraki nesilleri de etkileyeceği düşünülmüştür. Bir atasözünde bu durum, "Atanın (dedenin, babanın) yediği ekşi elma (meyve) torununun (çocuğunun) dişlerini kamaştırır" şeklinde ifade edilir. Atasözünden kaynaklanan bu yargı kültürel bütünlükten yansımayan değerlendirmenin bir cephesidir. Bu yansımayı aileyi oluşturan kültür yapısında da görmek mümkündür. Çünkü aile, dünyaya geldiğinde sosyal bir varlık olmayan ferdi zamanla kendisine benzetmeye, kendisini fertte temsil ettirmeye çalışan bir çevredir (9). Bu durumu birçok atasözünün zengin ve mecazlı muhtevasında görmek mümkündür; "Anaları ne ki danaları ne olsun", "Aslı ne ise nesli de odur", "Her şey aslına döner", "Arabanın art tekerliği ön tekerlek izine basar", "Arabanın ön tekerliği nereden geçerse arka tekerliği de oradan geçer", "Atanın (babanın) sanatı oğula mirastır".

Bu atasözlerinde ailenin yapısında, kuruluşunda soyaçekim inkâr edilmemektedir. Ancak "Atanın (babanın) sanatı oğula mirastır", "Arabanın ön tekerliği nereden geçerse arka tekerliği de oradan geçer" gibi atasözlerinde, ailenin bir başka yönü dile getirilmektedir. Bu iki atasözünde; fertlerin öğrenimi, meslekî statüsü ve geliri üzerinde, soyaçekimle geçen faktörlerden ziyade ailevî kökenin tesiri (10) olduğu daha belirgin olarak vurgulanmaktadır. Bu durum da ailenin kültür taşıyıcılığını ortaya çıkarır. Çünkü çocukların öğrenimi, meslekî statüsü üzerinde ailenin kültürel yapısı büyük oranda etki eder. Aileyi kültür taşıyıcılığı

8. Umay Günay, "Folklor Mabsüllerinin Tabribatı", Millî Folklor, Güz, Sayı 11, 1991.

9. DPT, a.g.e., s. 41.

10. H. Yıldırım Celkan, "Beşeri Kültürün Temel Ögesi Aile", *I. Aile Şûrası Bildirileri 17-20 Aralık 1990*, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 135.

bakımından daha çok kültürlenme ve kültürlenme ilgilendirmektedir. Kültürlenme, ferdin içinde yaşadığı toplumun, aynı zamanda ailenin değer yargılarını yani kültürünü kazanmasıdır. Kültürlenme ise, farklı toplumsal yapı ve kültürlerden gelen fert ve grupların karşılıklı etkileşimleri sonucunda yeni bir senteze ulaşılmasıdır. Kişilik gelişimiyle sosyalleşmesi henüz devam eden çocuğun ve gencin özellikle kültürlenme ve kültürlenme bakımlarından hassas bir dengede bulunduğu dikkatlerden uzak bulundurulamaz (11). Ancak, “Arabanın ön tekerleği nereden geçerse arka tekerleği de oradan geçer” atasözünde, daha çok ailenin kültürlenme özelliği ortaya çıkarılmaktadır. Ana-babanın meslekî statüsü, eğitim durumu veya içinde bulunduğu sosyo-kültürel ortamının çocukların kişiliklerini de etkileyebileceği de işaret edilmektedir.

Kültürle ilişkisi bakımından aileyi ilgilendiren problemlerden birisi, kültürün nesilden nesile naklidir. Bu süreç içerisinde ortaya çıkabilecek engelleyici tesirlere karşı tedbirler almak da ailenin görevleri arasındadır. Bunun için çoğu defa yanlış anlaşılmalara sebep olan bazı atasözleri bu açıdan düşünülmelidir. Meselâ “Kızını dövmeleyen dizini döver”, “Baskısız yonca yel alır, yel almazsa el alır” gibi atasözleri, bir “baskı” sözleri olarak değerlendirilmemelidir. Bu atasözlerindeki asıl anlam; sosyal ve kültürel değişimden doğabilecek ve ailenin bozulmasını hızlandırabilecek etkilere karşı tedbir almayı vurgulamaktadır. Daha açıkça ifade edilecek olursa, atasözlerinin gerisindeki anlamın bir “düzen” ve “disiplin” hadisesi olduğu belirtilebilir. Dolayısıyla atasözlerinden geçen “dövmek” ve “baskı” kelimelerinin çoklukla mecazî olarak kullanıldığı düşünülmelidir.

Atasözlerinde aile ile ilgili unsurların yorumu, her iki kavramın muhtevassından ve yapısından gelen özellikler tanınarak yapılmalıdır. Aile ve atasözlerinin özellikleri bilinirse sağlıklı ve zengin yorumlara ulaşılabilir.

Daha önce de ifade edildiği gibi ailenin; neslin devamını sağlamak, kültürü aktarmak, hısımlık (akrabalık) sistemine bağlılık, üyeler arasında ilişkileri ve düzenli iletişimi sağlamak, fertlerin sosyalleşmesine yardımcı olmak gibi görevlerinden gelen özellikleri vardır.

Milletin ortak düşünce inanç ve tutumunu belirten atasözleri, şekil ve kavram bakımından bir takım özellikler taşırlar. Ancak atasözlerinin aileyi ilgilendiren yönü daha ziyade kavram özellikleridir. Atasözlerinin bu özellikleri içerisinde; ahlâk dersi ve öğüt veren, yol gösteren, adet ve gelenekleri bildiren, bazı inanışları anlatan yönler vardır (12). Ailenin yapısı, fonksiyonları ve özellikleri dikkate alındığında, atasözlerinin bu yönü ile yorumlanabileceği daha iyi anlaşılmalıdır. İlgili bölümlerde atasözlerinde aile ile ilgili unsurlar ve bunların yorumu, bu doğrultuda örneklerle yapılmışa çalışılmıştır.

Atasözlerinde bir başka özellik de, aile ile ilgili kavram ve terimlerin aile üyeleri düzeyinde belirtilmesidir. Genel olarak aileden ziyade aile üyelerinin adı geçen atasözleri çoğunluktadır. Ailenin küçük veya büyük olma özelliğine göre atasözlerinde geçen kavramlar, terimler artmaktadır. Çünkü Türk dilinde başka milletlerde bulunmayan, akrabalıkla ilgili kelime ve kavramlar bulunmak-

11. H. Y. Celkan, *a.g. bildiri.*, s. 137.

12. Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler*. TDK. Yayınları, Ankara 1965, s. 17.

tadır (13). Meselâ atasözlerinde geçen “ana”, “baba”, “kardeş”, “çocuk”, “oğul”, “kız” gibi isimlerden başka; “üvey ana”, “teyze”, “dayı”, “kuma”, “elti” ve “görümce” gibi isimler de sıralanabilir.

Ailenin Kuruluşu, Aile ile İlgili Hüküm ve Yargılar

Atasözlerinde evlilik, iki evlilik, bekârlık, çocuk (evlât, oğul) kadın davranışları ve tutumu doğrudan konu edilmektedir. Ailenin kuruluşu ile ilgili bu konular, bazen mecazlı kelimelerin gerisine sınımlanarak, bazen bir hüküm ve yargı şeklinde dile getirilmektedir.

Atasözlerinin değerlendirmelerine bakıldığında bekârlığa pek iyi yaklaşıldığı söylenemez. Tesbit edilebilen atasözlerinden bir tanesi bekârlığın lehine bir hüküm vermektedir. “Bekârlık sultanlıktır” denilmesine karşılık, bekârlığın olumsuzluğunu dile getiren atasözleri de vardır. Bu atasözlerinde bekârlık konusunda bazı hükümler verilmesine rağmen, muhtevalarında alaycı bir tavır da gizlidir; “Bekârlık maskaralık”, “Bekârın parasını it yer, yakasını bit”, “Ersiz avrat, yularsız (cılavsız) at”.

Bekârlığa olumsuz yargılarla yaklaşan bu atasözleri aynı zamanda bekârlığın hayat tarzından da kesitler sunmaktadır. Meselâ “Bekârın parasını it yer, yakasını bit” şeklinde ifade edilen atasözü bu durumu yansıtmaktadır.

Bekârlığa olumlu bakmayan atasözleri, evlenmeye ve evliliğe karşı destekleyici hükümleri, değerleri dile getirmektedir. Bu durum, Türk toplumunun genel kabullerini yansıtmaması bakımından dikkat edilmesi gereken bir husustur. Çünkü Türk ailesi evlilikle kurulur. Bir kızla erkek evlenirken çok dikkat edilir. En fazla anneye değer verilir. Dinimizde “Cennet anaların ayakları altındadır” şeklinde, ananın manevî yeri belirtilir. Cennetin ancak onların rızaları ile kazanılacağı işaret edilir. Dilimizde bunu anlatan çok güzel atasözleri vardır. Meselâ; “Anasına bak kızını al, astarına bak bezini al”, “Soyunda olan tırnağında getirir”, “Kız anadan öğrenir sokak gezmeyi”, “Analılar koş olur, anasızlar hiç olur”, “Ağlarsa anam ağlar, kalanı yalan ağlar”, “Ana gibi yâr, Bağdat gibi diyar olmaz”, “Analı kuzu kımalı kuzu”, “Analının babasıyım, anasızın nesiyim”, “Anası yalancı olanın babası dilenci olur” (14).

Bu atasözlerinde, bir aile kurmada çok hassas davranılması, kızın ailesinin çok iyi bilinmesi gerektiğine işaret edilmektedir. Ayrıca “ana”ya müstesna bir değer verilmesi de meselenin bir başka yönüdür. Evlenmeden önce eş seçimine de dikkat edilmelidir. Özellikle kız alıp vermede bazı değer hükümlerini ifade eden atasözleri yoğunluktadır. “Bez alırsan Musul’dan, kız alırsan asıldan” şeklinde ifade edilen atasözü; aile kurarken sağlam temele, soya önem verildiğini, verilmesi gerektiğini belirtir. Evlenirken, evlenilecek kızın nasıl seçilmesi

13. M. Erkal, *İktisadî Kalkınmanın Kültür Temelleri*, 2. bs. İstanbul, 1991, s. 54.

14. Ahmet Uğur, “Tarihi Seyri İçinde Türk Aile Yapısından Örnekler”, I. Aile Şurası Bildirileri, s. 7

gerektiği de şu atasözlerinde gösterilmektedir; “Kız alan gözle bakmasın, kulak ile işitsin”, “Ergen gözü ile kız alma, gece gözü ile bez alma”, “Bekâr gözü kör gözü, bekâr gözü ile kız alınmaz”.

Aile kurmanın zorluğunu, sorumluluğunu ancak evlenmiş olanlar, aile kuranlar iyi bilir. Evlenmemiş olanlar ise bunu anlayamazlar. Bunun için “Ergene (bekâra) karı boşaması kolaydır” atasözünde bu hüküm verilmiştir.

Evlenirken “kız alma” konusunda, toplumun belli dönemlerinde bazı ihtiyaçlardan kaynaklandığı intibainı uyandıran atasözleri de vardır. “Tarlanın taşlısı kızın kardaşısı”, “Komşu kızı almak, kalaylı kabdan su içmek gibidir”.

Atasözlerinde ifade edildiği gibi “Bir kızı bin kişi ister, bir kişi alır”. Ayrıca kızı olan onun gitmesine hazır olmalıdır. Bunun için “kız beşikte, çeyiz sandıkta” denmiştir. Fakat ne olursa olsun aile kuracakların, evleneceklerin “dul” almalarına karşı çıkmıştır. “Kıtlık olsa buğday, avrat ölse kız al”, “Tarlayı düz al, kadını kız al” şeklindeki atasözleri bu yargıya birer örnek olarak gösterilebilir.

Kız almak kadar, kız vermek de atasözlerinde hassasiyet konusudur. Meselâ; “Kızı kendi keyfine bırakırsan ya davulcuya varır ya zurnacıya”, “Çobana verme kızı, ya koyun güttürür ya kuzu”, “Kendinden küçükten kız al, kendinden büyüğe kız verme”.

“Kız evi naz evi” olduğunu bilen, bilmesi gereken evlenecek olan kişidir. Ancak evlenmek isteyen kızın da acele etmemesi gerekir. Çünkü “İven kız ere varmaz, varsa dahi baht bulmaz”.

Evlenme ile ilgili “kız alma”, “kız verme” tabirleri geleneksel kültür içerisinde önemli yer tutar. Nitekim atasözleri de bunun bir göstergesidir. Fakat atasözlerinde sadece aileyi oluşturan hükümler, yargılar, değerlendirmeler yoktur. Ailenin kuruluşundaki bütün basamakların sırasıyla atasözlerinde de yer aldığını görüyoruz.

Atasözlerinde “evlilik”, “bekârlık” ve evlenirken “kız alma-kız verme” konularından başka sırasıyla şu konuları da işlediğini görüyoruz: Ev, evlilik, evlenmek, nikâh, iki evlilik, ailede çocuk (evlât), ailede kadın davranışı ve tutumları.

“Ev” kavramı, Türk kültüründe zengin bir muhtevaya sahiptir. Bunun için “ev” değerler sıralamasında ön sıralarda yer alır. Çünkü “ev”; vatan, devlet, aile gibi kutsal bir kavramdır. Göktürk ve Uygurlar “ev” kelimesi ile “bark” kelimesini aynı anlamda kullanıyorlar. Yeni bir ailenin kuruluşu “eblenvek” (evlenmek) olarak isimlendiriliyordu. Orta Asya Türk topluluklarının en önemli yerleşim yeri çadır (yurt) dır. Bugün Anadolu’da söylenen “yurdumuzdan obamızdan” sözü kişinin doğup büyüdüğü evini, köyünü tamamıyla vatanını ifade etmektedir (15). Bu bakımdan da atasözlerinde “ev” ve “evlenmek” sözleri geniş anlamlar ihtiva etmektedir. “Ev” kelimesi bazen“aile” anlamında kullanılmıştır. Meselâ “Ev yıkanın evi olmaz”, “Ev yıkanın evi yıkılır” şeklindeki atasözlerinde böyledir.

Atasözlerinde “ev” bir sığınak, bir ailenin yaşadığı yer olarak kabul edilir. Bunun için “Her evin bir töresi vardır”. Yani her ailede bazı kurallar işletilir. Aile bunlara uymak zorundadır. “Ev” aynı zamanda rahat ve huzurun arandığı,

15. Haşım Karpuz, “Türk Ailesinin Yaşadığı Geleneksel Konutlar”, I. Aile Şurası Bil-dirileri, 1990, s. 79.

kişiliklerin en az maske takındığı, bunun için de daha kendiliğinden davranabil-
diği yerdur. Herhalde bundan olsa gerek; “Herkes evinde ağadır” denmiştir. Ev-
lenmek veya ev sahibi olmak, bazen bir statü olarak da görülmüştür. “Evli evine,
köylü köyüne, evi olmayan sıçan deliğine” denirken bu hüküm akla gelmektedir.
Ancak “Ev alma, komşu al” atasözünde de “ev”den önce “komşu”nun, yakın
ilişkide bulunulacak kişilerin seçilmesinin önemi vurgulanmaktadır. “Ev” keli-
mesinin “aile” anlamında kullanıldığı anlaşılan “Ev üstünde ev olmaz”
atasözünde, bir aksaklık da ifade edilmek istenmiştir. “Ev üstünde ev olmaz”
çünkü gergin bir ev ortamında baba, dedenin etkisiyle çocuğuna ya çok kararsız,
ya da çok sert davranır. Ya dedeye saygısızlık etmek pahasına çocuğunu bildiği
gibi yetiştirir, ya da boyun eğip işi oluruna bırakır. Çocuk bu sonuncu durumda
babasını sözü geçmeyen, güçsüz ve silik bir kişi olarak tanıyacaktır (16).

Atasözlerinde ailenin kuruluşu “evlenmek” olarak nitelendirilmektedir.
Ayrıca evlenmeyi teşvik edici şekilde hükümler de yer almaktadır. “Evlenenle ev
yapanın Allah yardımcısıdır” sözü, bu yargılardan birisidir. Evlenmenin, bir ai-
leyi kurup devam ettirmenin zor olduğu; “Evlenmesi bir alaca kuş, geçinmesi
bora ile kış” sözünde dile getirilmektedir. Ailenin çoğalma fonksiyonunu; “Erk-
en kalkan yol alır, er evlenen döl alır” atasözünde görmek mümkündür. “Bir
olan iki olur, iki olan üç” şeklinde ifade edilen atasözünde de aynı fonksiyon
değişik şekilde dile getirilmiştir.

Atasözlerinde, aile kuruluşunun temelinde eğitime de önem verilmiştir.
Yalnız burada kastedilen eğitim “örgün eğitim” anlamında değildir. Daha ev-
lenmeden aileden, ana-babadan da olsa bir eğitim alınması gerektiği işaret
edilmiştir. “Önce hocayı bul, sonra kocayı” sözünden bu şekilde bir anlam
çıkartılabilir. Ayrıca evlenmede, eş seçiminde “ideal”in tam anlamıyla ger-
çekleşemeyeceği de kabul edilir. Seçilecek “yâr”ın kusurları ve güzellikleriyle bir-
likte seçilmesi gerektiği; “Ayıpsız yâr isteyen, yârsız kalır” sözünde ifade edil-
mektedir.

Evlenmek, aile kurmak karşılıklı fedakârlıkları gerektiren bir durumdur. Bunun
için “karı-koca” üzüntüde ve sevinçte birlikte olmak, birlikteliğin iyi günlerini
bölüşmek, zor ve kötü günlerine de birlikte katlanmak, yani “bir yastıkta koca-
mak” üzere evlenirler. Hatta dini inançlar ve emirler de “evlenmeyi”, bir aile
kurmayı gerektirmektedir. Bu konuda Kur’an’da; “İçinizden bekârları (kadın ve
erkek) evlendirin” (Nur, 24/32) buyurulmaktadır. Hz. Peygamber ise bir hadisi
şerifte; “Evlenmek benim sünnetimdir. Fıtratımı sevenler, sünnetimi yerine ge-
tirsinler” (Buharî, XI, 255) diye buyurmaktadır. Bu emirlerin muhtevastındaki
zenginliği kavrayan ve yorumlayan Türk kültür yapısı bunun için “Nikâhta ke-
ramet vardır” demiştir. Yani nikâh manevî bir iksir olarak kabul görür. Çünkü
nikâh ailenin meşrulaştırılmasını ve sürekliliğini sağlar. Dinî inançlarla
yoğrulan millî kültürümüz nikâh ve nikâha saygıyı ön plana almıştır. Asırlardan
beri toplumda nikâhsız bir aile düşünülmemiştir. Nikâh, insan ailesini hayvan
ailesinden ve hayvanî ilişkilerden ayırdeden bir kurum olmuştur (17). Bunun

16. Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Rub Sağlığı*, 12. bs. T. İş Bankası, Kültür Yayınları, Anka-
ra 1986, s. 166.

17. Emine İşınsu, “Aile Birliğinde Erkeğin Rolü”. I. Aile Şurası Bildirileri, s. 57.

için nikâhta keramet olduğuna inanılmıştır. Nikâh kıyım, hukukî açıdan yetkili olan makamın evlenmek üzere niyetlerini açıklayan kadın ve erkeğin birleşmesini hukukî olarak tasdik etmesidir (18). Ancak bazı araştırmalar “dini nikâh”ın daha önemli olduğunu ve daha çok kabul gördüğünü ortaya koymuştur. Çünkü dini nikâh ile kadın kocasına mahrem olmaktan çıkmaktadır ve “Allah’ın emri” sayılan, böyle kabul edilen evlilik dini törenle pekiştirilmektedir (19). Bundan dolayı “Nikâhta keramet vardır”. “Atta, avratta uğur vardır” sözü de benzer doğrultuda yorumlanabilir. “Avratta uğur” olması “Yuvayı dişî kuş yapar” hükmünden de kaynaklanmış olabilir. Ailenin kuruluşunda “kadın”a büyük değer verildiği atasözlerinden de anlaşılabilir.

Atasözlerinde bir kadınla evlilik destek görmektedir. Ancak geleneksel yapı içerisinde Türk aile hayatında birden fazla kadınla evlenme görülmüştür. Fakat Ziya Gökalp’in ifadesiyle “Töre” bunları meşru tanımamıştır. Bunlara “hatun”, evin hanımı sıfatı verilmemiştir. Eski Türkler bunlara “kuma” adını vermiş ve “odalık” mahiyetinde tutmuşlardır (20). Göktürklerde kağanla hatunun, devlet işlerini birlikte yürüttükleri anlaşılıyor. Yine Orhun Abidelerinden anlıyoruz ki Türkler tek kadınla evlenmekte idiler. Ayrıca Uygur Türklerinin de birden çok kadın almadıkları, buna rağbet etmedikleri bilinmektedir. Göçebe veya yarı göçebe olan Kazak Türkleri’ne “Sart” derlerdi. Bu Türkler arasında söylenen atasözüne göre, bazı şartlar altında bir ikinci kadınla evlenilmekte idi. “Sart baysa (zenginleşse, bay olsa) tam salar (dam yapar, ev yapar)/Kazak baysa, avrat alar (kadın alır, avrat alır)”. Yine Doğu Türkistan Türklerinde çok karınlık, ancak ilk karının rızası alınmak şartıyla mümkün olabilir. Fakat bu adet pek yaygın değildir (21). Nitekim atasözlerinin hiç birinde iki evliliğe olumlu bakıldığı görülmemektedir: “Bir ocakta iki kazan kaynamaz”, “Bir evde iki kız, biri çuvaldız biri biz”, “Bir yiğide bir yâr yeter”, “Bir müslümana bir karı lâzım”.

Atasözlerinin, aile kuruluşu ve evlilik ilişkileri konusundaki yargıları, değerlendirmeleri tek karılı ve tek kocalı evlilikleri desteklediği yönündedir. Bir kişinin yürütebileceği rolleri birden çok kişi yüklediğinde ve rol karışımı olduğunda işlerin iyi yürümediği atasözlerinde işlenmektedir: “Karının (kadının) birisi âla, ikisi belâdır”, “İki avratlı ev çöplük olur”, “İki karılı bittin, iki analı süttün ölü”, “İki bacı bir herifte (kocada) durmaz” (22), “Evde iki avrat olunca ev süpürülmemiş kalır”.

Eski Türk geleneğinde olduğu gibi, hâlâ Türkiye’de ikinci kadına “kuma” denilmesine devam edilmektedir. Daha çok köylük yerlerde (kırsal kesimlerde), az

18. Feridun Merter, *1950-1988 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler (Malatya Örneği)*, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 45.
19. Altan Eserpek, *Sosyal Kontrol, Sapma ve Sosyal Değişme (Erzurum’un İki Köyünde Karşılaştırılmalı Bir Araştırma)*, A. Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 76, Ankara 1979, s. 108.
20. İ. Kurt, a.g.e., s. 99.
21. Mehmet Eröz, *Türk Ailesi*, MEB. Yayınları, İstanbul 1977, s. 24, 25, 7.
22. Atilla Turgay, “Psikoloji, Psikiyatri ve Atasözleri”, *Türkiye’de Toplumsal Bilim Araştırmalarında Yaklaşımlar ve Yöntemler Semineri* ODTÜ, 17-19 Aralık 1976, Ankara 1977, s. 237.

da olsa, iki kadın alındığı görülmektedir. Bunun esas sebebi, Orta Asya Türklerinde, Kerkük Türklerinde olduğu ve açıklandığı gibi, çocuk meselesidir. Bunun dışında, bütün köyler, kasabalar, Türkmen oymakları, Yörükler, hep tek kadın alırlar. Yeni Osmanlı Yörükleri, bunu veciz bir şekilde şöyle dile getirirler: “İki karının kocası, şeytanların hocası”, “Bir karı bir koca, helve yer gece gece” (23).

Atasözlerinde “erkek” için olduğu kadar “kadın” için de iki evlilik onaylanmamaktadır. Daha doğrusu bir kadının evli bir erkeğe “gönül vermesi” istenmemektedir. Nitekim “Gönül verme evliye eve gider unuttur” sözü de bu durumu anlatmaktadır. Ayrıca, “İlk kocan hamalın, son kocan tellalın”, “Bir evde düzen (iki kadın) olunca o evde düzen olmaz” şeklinde ifade edilen atasözünü Nâbi şu mısraında çok güzel açıklamakta ve şöyle demektedir:

Rabat bulur mu avret alan avret üstüne

Ailenin kuruluşunda ve devamında doğmuş ve doğacak olan çocuğun da önemli bir yeri vardır. Çünkü ailede baba ve ana imajına paralel olarak çocuklar da aynı kutsal değerlerin bir parçasıdır. Ailenin devamında çocuk anne-babaya “Tanrı emaneti”dir. Çocukların rızkını temin etmek, sağlıklarını korumak, eğitimlerini sağlamak ana-baba için geleneksel dinî bir borçtur. Çocukların ana-babaya bakışları, işte bu kutsal anlayışın bir parçası, bir boyutudur (24). Nitekim ailenin sağlıklı işleyişinde çocuğun gerekli olduğu atasözlerinde dile getirilmektedir. “Ya evlât bir, ya ocak kör” atasözünde, ailenin devamını sağlamada “çocuğun” ne derece önemli olduğu vurgulanmaktadır. Buradan da anlaşıldığı gibi “evlat” olmayan “ocak”ın, yani ailenin “kör” olacağı, yani dağılacağı ifade edilmektedir. Çocuğu olmayanların durumlarına da pek olumlu yaklaşıldığı söylenemez. Hatta bunlar atasözlerinde biraz da solumsuz gibi algılanır; “Çocuğu yok ağlayacak, çorbası yok taşacak” sözünde olduğu gibi. Ancak ailede “kız” olsa da bu “elden” (yabancıdan) kabul edilmektedir. Çünkü “Kız evde olsa da elden sayılır” hükmü atasözlerinde yer almaktadır. Atasözlerine göre “evlatlık” almanın, bir aileyi pek de kurtardığı söylenemez. Sebebi ise; “El oğlu evlat olmaz” şeklinde açıklanmaktadır.

Atasözlerinde, ailenin kuruluşunda ve devamında “çocuğa” önemli bir değer verildiği görülür. Ancak “Çok çocuk anayı şaşkın, babayı düşkün eder” hükmünde bir değer ölçüsü söz konusudur. Bu atasözünden “çocuk sayısı”nda bir sınırlama olması gerektiği anlaşılmaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi ailenin fonksiyonları arasında çocuğun bakımı, eğitimi ve sosyalleşmesi de vardır. Atasözüne göre, eğer “çok çocuk” olursa ana perişan, baba da yeterli eğitimi sağlayacak bir güce sahip olmayabilir. Bu durumda “baba” “düşkün”, yani zor durumlara düşebilir.

Ailenin kuruluşunda “sevgi” her zaman kaynaştırma ve sağlıklı bir devamlılığı oluşturur. Bu durum “anne-baba” arasında olduğu kadar “anne-baba ve çocuklar” arasında da gerçekleştirilmelidir. Atasözleri bu gerçeği de işaret etmektedir. Ailenin fonksiyonlarından “çocukların fizikî ve ruhî gelişmelerinin uy-

23. M. Eröz, a.g.e., s. 27.

24. DPT, a.g.e., s. 19.

gun bir ortamda sağlanması” ancak “sevgi” ortamı ile mümkündür. “Koruk yemişle sevilir, çocuk yumuşla (iş ile) sevilir” atasözünde, çocuğun bir iş yaparken, yani “kendini gerçekleştirirken” daha çok sevildiğine işaret edilir. Bu sözden; aile içerisinde şahsiyete (kişiliğe) de önem verildiği anlaşılmaktadır. Fakat bütün bunlara rağmen atasözlerinde, bir ailenin “ilk çocuğu” olmak pek hoş karşılanmamaktadır. Biraz da alaycı bir tavırla; “Ananın ilki olacağına dağda tilki olmak yeğdir” denilmektedir.

“Kadının durumu ve tutumu” da bir değerlendirmeden geçirilmektedir. Bir aile kuruluşunda eş seçimi “ince eleyip sık dokuma”yı gerektirir. Özellikle “kadın” olacak “eş” için bazı ölçüler getirilmiştir. Bu atasözlerine göre; “Gül dalından odun, beslemeden (çingeneden) kadın olmaz”, “İhlamurdan odun olmaz, beslemeden kadın olmaz”. Hatta eş seçerken kadının ailesi çok önemlidir. Bu duruma da çok dikkat etmek gerekir. Çünkü eş olarak seçilecek kadın, içinde yetiştiği ailenin, kültürün verdiklerini de kişiliğinde yansıtır. Eğer bu durum “olumsuz” olarak tesbit edilmişse, sonucun “olumlu” olması pek ihtimal dahilinde değildir. Çünkü “Çerçi kızı boncuğa aşiktir”. Atasözlerinde örtaya konan yargılara ve değerlendirmelere göre kadın, “avrat” olarak, “anne” olarak ailenin kuruluşunda birinci sırada rol oynar. “Eve gerek iken mescide haram” olarak sıfatlandırılan kadın, aile içindeki davranış ve tutumuyla “olumlu” ya da “olumsuz” rolü oynama durumundadır. “Evi yapan da anne, yıkan da anne”, “Avrat var ev yapar, avrat var ev yıkar”, “Avradın yıkmadığı ev bin yıl dikili kalır”, “Avrat düzdüğü evi Tanrı yıkmaz, avrat bozduğu evi Tanrı yapmaz”. Ancak “Kadını eve bağlayan altın şıkırtısı değil, beşik gıcırıtısıdır”. Yani “çocuk” kadının aile içindeki tutum ve davranışında belirleyici durumunu her zaman korumaktadır.

Ailede kadın, yaptığı iş ve eşi ile ilişkileri açısından değerlendirilir: “Kadını hamarat eden ateştir”, “İyi adamın karısı kurna başında belli olur”. Dolayısıyla kadının “iş yaparı”, kendinden beklenen rolü çok iyi yerine getireni atasözlerinde işaret edilir. Yine atasözlerinin değerlendirmelerine göre, “Kesmez bıçak ele, iş bilmeyen avrat dile” gelebileceği gibi, “Avradı bed (kötü, çirkin) olanın sakalı tez ağarır”.

Atasözlerinde Aile Üyeleri, Üyelere Yüklenen Roller ve Beklentiler

Atasözlerinde adı geçen aile üyeleri, küçük aileden büyük aileye doğru şöyle sıralanabilir. Ana (anne), baba (ata), çocuk (evlat), oğlan, kız, eş, kadın, kaynana, kaynata (kayınpeder), hala, teyze, elti, dayı, emmi, kuma.

Atasözlerinde aile üyelerinin; insan boyutu (biyolojik, psikolojik, sosyal unsur), vatandaş boyutu, meslek adamı boyutu (25) işlenmiştir. Ancak bunlardan aile üyeliğinin “insan boyutu” öne çıktığı veya çıkarıldığı görülmektedir. Çünkü atasözlerinde aile üyelerinin daha çok biyolojik, psikolojik ve sosyal yönleri ortaya konmuş, bu doğrultuda hüküm ve yargılar verilmiş, roller yüklenmiş ve beklentiler dile getirilmiştir.

Atasözlerinde aile ile ilgili unsurlar araştırılırken, bu konudaki ağırlığın aile üyelerine verilen bir takım roller ve beklentilerde toplandığı tesbit edilmiştir. Kadın ve erkeğin değişik rollerdeki durumlarına göre, onlardan istenen görev ve beklentiler de farklı olarak dile getirilmiştir.

Atasözlerinde kadın; kız (çocuk), eş, ana, üvey ana, akraba (hala, teyze, elti, kaynana), gelin evlat, kardeş olarak roller aldığı görülmüştür. Dolayısıyla kadının konumuna göre, kendisinden bazı beklentilerde de bulunulmuştur. Ancak kadının "ana" ve "eş" olarak daha çok ön plana çıkarıldığı, bu rollerdeki kadınlardan beklentilerin arttığı görülmektedir. Nitekim atasözlerinde de ifadesini bulduğu gibi, kadının statüsünün de bu roller içerisinde daha çok yükseldiği anlaşılmaktadır.

Atasözlerinde kadına "ana" rolünde büyük değer verildiği, fakat kendisinden çok şeyler beklendiği anlaşılmaktadır. "Ana" bir varlık sebebidir. Çünkü "Anadan doğmak ölmek içindir". Varlık sebebi olan ana, aynı zamanda bu varlığı devam ettirmek zorundadır. Yani doğan çocuğun biyolojik ve psikolojik (sevgi vb.) ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. Çocuk daha çok ilk dönemlerde (3 aylık), psikolojik bakımdan babadan çok ananıdır. Bilindiği gibi bu devrede çocuğun beslenmesi de anaya aittir. Bu sebepten meme ile çocuk arasında olduğu gibi kundak ile ana arasında da kültür ve değer sistemlerinin etkisi büyüktür (26). Bundan dolayı "ana sütü" çok geniş anlamda kullanılmıştır. Atasözünde "ana sütü" bir besleyicidir. Ancak mecazî anlamda zengin yorumlara müsait kültür değerlerini muhtevasında gizler. "Ana sütü" sevgidir, sağlam değerler geleneğidir, tertemiz davranışlar örneğidir. O, kirliliğin değil temizliğin, haramların değil helallerin timsalidir. Onun için atasözünde "Ana sütü gibi helâl" denmiştir.

Ana, sevgi ve güvenin de temel direğidir. "Annelik güdüsü"nü atasözlerinde "sevgi", "güvenlik ve bağlılığı" birlikte getirdiği söylenebilir: "Ağlarsa anam ağlar, kalanı (gayrisi) yalan ağlar", "Ana gibi yar olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz", "Analı kuzu kınalı kuzu", "Ananın bastığı yavru incinmez", "Ana evladını atmış, yar başında tutmuş", "Ana över, baba sever" (27), "Ana evladından geçmez" gibi atasözlerinde "ana"dan beklentiler belirtilmiştir. "Ana yiğidin kalkandır" şeklinde ifade edilen atasözünde de, anadan evladı için bir "güvenlik", "koruyuculuk" rolünün beklendiği açıkça vurgulanmaktadır.

Atasözlerinde "ana"ya eğitici ve örnek olma fonksiyonları da yüklenmiştir: Çocuk yetiştirmede amaç, sağlıklı kişilik oluşturmaktır. Kalıtım, insanın yapısının toprağı olarak düşünülürse, kişilik de toprakda yetişen bitkidir. Bunun gibi, öyle ruhî nitelikler vardır ki çekirdekleri insan yapısında (çocuğın ana veya babasında) varolsa bile eğitimle büyük değişimlere uğrarlar. Meselâ korku tabii bir tepkidir. Ama her çocuğın aşırı korkak ya da yürekli olması yetişmesine bağlıdır. Kıskançlık, yalancılık, çalma, savruklu-küzenlilik, temizlik-pislik, tutumluluk-savurganlık gibi daha pekçok özellikler hep eğitimin ürünleridir (28). Bu-

26. Orhan Türkdoğan, "Doğu Anadolu'da Ana-Çocuk Bakımı ile İlgili Kültür Kalıpları" *Türk Kültürü Dergisi*, Yıl XXI, Sayı 233, Eylül 1982, s. 659.

27. İ. Kurt, a.g.e., s. 34.

28. A. Yörükoğlu, a.g.e., s. 128.

nun için “Çocuk belden olmaz, elden olur” denmiştir. Yani çocuk sadece kalıtım yoluyla getirmiş oldukları ile (belden) bir kişilik oluşturmaz. Ancak eğitimle (elden) sağlıklı bir kişilik gelişimi sağlanabilir. Dolayısıyla örnek olarak verilen atasözü bu doğrultuda yorumlanabilir. Ayrıca bir başka atasözünde ifade edildiği gibi çocuğun sağlıklı veya sağlıklı olarak yetiştirilmesi ana-babayı etkiler. Çünkü çocukların yapmış olduğu iyi ya da kötü davranışlar ana-babaya mal edilir. Aslında burada bir gerçek payı da vardır. Çünkü çocukların davranışlarında uygulanan eğitimin etkisi söz konusudur. Bunun için atasözlerinde; “İyi evlât anayı babayı vezir, kötü evlat rezil eder” denmiştir.

Atasözlerinde, ailenin bir ferdi olan “ana” çocuklarına uyguladığı (doğru veya yanlış) eğitimden sorumlu tutulur. Ancak onun bir “ana” olarak elinden geldiğini, gücünün yettiğini yaptığı da işaret edilir. “Ana kızına taht kurmuş, baht kuramamış” sözünde ifade edildiği gibi, onun ancak “aile çatısı” altında kişilik gelişmesine katkısı olduğu vurgulanır, kızının “baht”lı olup olmamasında pek katkı sağlayamayacağı belirtilir. Ancak, “ana” örnek davranışı ile çocuğunun kişiliğini etkiler. Özellikle atasözlerinden anlaşıldığı gibi, erkek çocuğa oranla aile içindeki değeri daha düşük olan kız çocuk yazgısını annesiyle paylaşır. Onun sırdaşı, yandaşı, gerçekleşmemiş amaçlarının, beklentilerinin, düşlerinin aracıdır. Kız çocuk bu duruma boyun eğer. “Ana ile kız, helva ile koz” özdeşleşmesi içinde babasının ve erkek kardeşlerinin üstünlüğünü kabul eder. Annesinden öğrendiği iletişim biçimini sürdürür. “Ananın bahtı kızına”, “ana kızına taht kurmuş, baht kuramamış” sözlerine uygun olarak, annesinin hayatının benzerini yeniden yaşamaya hazırlanır (29). Bunun için ananın gerek hayatındaki, gerek davranışlarındaki tutum ve yargılar özellikle “kız çocuğunu” daha büyük oranda etkilemektedir. Nitekim sağlıklı davranışlar sergileyemeyen çocukların anaları için; “Anaları ne ki danaları ne olsun” denir. Her ananın, bir anadan beklenen görevini gereğince ve sağlıklı olarak yapamayacağı, bazılarının ise en mükemmel şekilde yerine getireceği “ana var kat kat, ana var yalın kat” sözünde işaret edilmektedir.

Kültürel gelenegimize yansıyan değerler zinciri içerisinde kadın, “ana” olarak en yüce mevkiine oturulur. Bu durumun en önde gelen sebeplerinden birisi dinî inançlardan kaynaklanmaktadır. İslâmda ana hakkının çok büyük olması, eğitim merdiveninin ilk ve (modern psikolojiye göre de şahsiyetin şekillenmesinde) en önemli basamağının anne kucağı olmasından dolayıdır (30). Bunun için atasözlerinde de “ana”ya inançtan gelen sebepten dolayı büyük değer verildiği, verilmesi gerektiği dile getirilmiştir. “Cennet anaların ayakları altındadır”, “anam versin de ağu versin”, “Analı oğlak gökte oynar, anasız oğlak yerde oynar”, “Ana besler hurmayla, eloğlu besler yarmayla”, “Anaya asi gelen onmaz”, “Anasız kuzu melemez” ve “Ana hakkı ödenmez”.

Anadan geçici de olsa ayrılık, evlat için bir hasrettir, büyük bir ızdıraptır. Ananın acı sözleri dahi aranır, yaptığı yemekler özlenir, ona yöneltilen eleştirilere karşı büyük pişmanlık duyulur. Bunun için “anam ekmeğine kuru, ay-

29. Özcan Köknel, *İnsanı Anlamak*. Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul 1986, s. 293.

30. Amiran Kurtkan Bilgiseven, “İslâmiyetin Önerdiği Ferdiyetçi Aile Yapısında Kadın Hakları ve Ülkemizdeki Durum”, I. Aile Şurası Bildirileri, s. 94.

ranına duru” demem denmiştir. Hatta atasözlerinde “ana hakkı” baba hakkından daha önemli sayılmıştır. Bu durum bazı atasözlerinde şöyle ifade edilmiştir: “Ağlarsa anam ağlar, gerisi yalan ağlar”, “Ana ölünce, baba amca olurmuş”, “Ana yüreği güveç gibi, baba yüreği tencere gibi kaynarılmış”, “Baba öksüzü öksüz değil, ana öksüzü öksüz”, “Babası ölen ağa oldum sanır, anası ölen hanım oldum sanır”.

Atasözlerinde kadın; “eş” rolünde “çocuklu-çocuksuz kadın” ve erkekle karşılaştırmalı olarak ifade edilmekte, bu yönleri ile beklentiler içerisine girilmektedir.

“Aile” deyince akla kadın gelir. “Yuvayı dışı kuş yapar” atasözü, zamana meydan okuyarak uzanıp, bugünlere erişir (31). Bundan dolayı kadın, atasözlerinde öncelikle nitelikleriyle hatırlatılır. Kadının nitelikleri arasında alçakgönüllülük, çekingenlik, duygululuk, fedakarlık, sevecenlik, sıcaklık, şefkat, yardımseverlik, zerafet sayılmış, bunlar “kadına yakışır durumlar” olarak belirtilmiştir. Kadının erkeklere oranla daha durgun ve yumuşak olduğunu belirten “Erkek sel, kadın göl” gibi atasözleri yanında, “Kadın şeytana papuç diker”, “Kadının fendi erkeği yendi” gibi, kadının becerikliliğini, kurnazlığını, zekasını belirtenler de vardır (32). Bu sözde aynı zamanda kadınların da düşünce ve benzeri alanlarda ileri atılımlar gösterebileceği, erkekleri geçebileceği belirtilmek istenir. Aile içinde kadına “Yuvayı yapan dışı kuştur” şeklinde bir kuruculuk ve devam ettiricilik görevi verilirken, bu doğrultuda beklentiler içerisine de girilir. Çünkü bu atasözünde, kadının bir eş olarak sağlam bir aile yapısı oluşturmada çok önemli görevi üstlenmiş olduğu belirtilir. Aynı zamanda bu atasözü içerisinde, ailede kadının değeri ve yerinin yanısıra rolü de gösterilmektedir. Bu rol kadını, kendi yaptığı yuvasının işlerini yine kendisinin yapması doğrultusunda yönlendirmektedir. “Kadın eli kaşık sapından kararır” sözünden bu yönde bir anlam çıkarılabileceği gibi; “Kadını hamarat eden ateştir” sözü de, kadının mutfak işlerinde çalışkanlığını, daha fazla becerikliliğini ifade eder doğrultudadır.

Atasözlerinde kadın, bir aile kuruluşunda önemli görevi üstlenmiş biri olarak hiç de olumsuz sözlerle değerlendirilmemektedir. Tam tersine ona değer verildiği görülmektedir. “Kadın erkeğin eşidir, evin güneşidir” sözünde, kadının aile içindeki saygıdeğer yeri ve parlak rolü vurgulanmak istenir. Hatta erkekler için; “Kadın yüzünden gülen ömründe bir kere güler” denirken, kadının aile içindeki yeri, sabırlı, iyi niyetli ve de erkeği ile birlikte zorluklara göğüs geren özelliği hatırlatılır (33). Nitekim kadın, bu özelliklerinin yanısıra atasözlerinde “geçim ehli” tabir edilen bir uyumluluğun özelliklerini yansıtır. Kadının, evin reisinin durumuna ve ailenin ekonomik yapısına göre hareket etmesi istenir: “Erine (kocana) göre bağla başını, harcına (tencerene) göre pişir aşını”.

Kadınların kişiliklerine göre hareket edebileceği “Avrat var ev yapar, avrat var ev yıkar” atasözünde işaret edilir. Her kadının, aldığı terbiye ve karakter

31. E. Işınso. a.g., *bildiri*, s. 57.

32. Ö. Köknel, a.g.e., s. 349.

33. İ. Kurt, a.g.e., s. 99.

bakımından farklı olacağı belirtilir. Çünkü evini çekip çevirmekten aciz kalan, tasarruftan uzaklaşan kadın evini kendi elleriyle yıkıyor demektir. Ama bütün kadınlar bu karakterde değildir. Basit bir yuvayı geliştirerek içinde mutlu bir hayat yaşanacak duruma getiren kadınlar da vardır. İşte bunlar ev yapan kadınlardır. Kadının kocasının değil, kendi iradesiyle yaptığı davranışlarının önemli olduğunu ifade eden "Avradı ar zapteder er değil" atasözüne de şöyle bir yorum getirilebilir: Kadın, eşine saygı duyan, namuslu birisi ise evine ve eşine bağlı demektir. Böyle bir yaratılışa olmayan kadının hafifliklerini eşinin baskısıyla ortadan kaldırmayı düşünmek boş yere uğraşmak demektir. Çünkü evine bağlı olmayan bir kadını, kocası hiçbir zaman baskı altına alamaz. Kadını baskı altına alan, onu kötülöklere sürüklemekten alıkoyan, evine bağlayan, kocası değil, kadının namusudur (34).

Atasözlerinde, kadının yaptığı işin durumuna göre de beklentiler içerisine girildiği anlaşılmaktadır. "Her kadın evinin hem hanımı, hem halayığdır (hizmetçisidir)". Ancak kadın, yapmış olduğu işin niteliğine göre değerlendirilir. Kadının yaptığı işin durumu onun kişiliğinin bazı yönlerini yansıtır. Meselâ "Kadının temizi sütünden, yoğurdundan bellidir". Buna karşılık "Avrat (kadın) var arpa unundan aş yapar, avrat (kadın) var buğday unundan keş yapar". Bu atasözlerinde becerikliliğin kadınlara göre farklılık gösterdiği de vurgulanmak istenmektedir. Kadın unsuru, çoğunlukla aile içindeki rolüne göre, davranışlarına göre değerlendirildiği görülmektedir. "Kadın malı hamam tokmağıdır" sözünde, kadını malı-mülkü için değerlendirme kabul görmez. Oysa eş için "Kadın kardeşten yakın"dır. Bir birey olarak kadınlarda da farklılıklar olabileceği düşünülürse, atasözlerindeki beklenti ve yargılar da daha iyi anlaşılacaktır. "Kadını sırdaş eden tellal aramaz", "Kadının kırk çerağı var, biri sönsen biri yanar", "Aslan bile kadına dokunmaz", "Kadından uşak olmaz, keçeden döşek olmaz" şeklinde ifade edilen atasözleri kendi anlamları içerisinde yorumlanabilir.

Kadın, ailede olduğu kadar atasözlerinde de, çocuklu olup olmadığına göre değerlendirilmektedir. Çünkü evlilikten en önemli beklenti çocuk sahibi olmaktır. Bunun aile ve toplum kabullerinden gelen çeşitli sebepleri vardır. "Çocuksuz kadın meyvesiz ağaca benzer", "Evladı olmayanda merhamet yoktur", "Evladı olmayanın devleti olmaz". Oysa çocuklu olan kadın daha çok değer kazanır. Çünkü "anne" rolünde olan kadın için, çocuğunun olması tek şansıdır. Aşağı olan statüsü onunla yükselecektir; sosyal bir varlık olarak tanınacak, kendisine kadın, kız çocuk veya kız kardeş olarak gösterilmeyen saygı, "anne" olarak gösterilecektir. Bu sebepten anne bazen ev içinde oğlunu, babanın bir rakibi haline getirecek. Hatta bazen ona boyun eğecektir. Yani kadın ancak eş ve oğullarıyla değer kazanan bir varlıktır (35). Ailede kadının çocuklu olması istenirken, bunun erkek olması daha da kabul görür. Çünkü, geleneksel kültüre göre erkek çocuk bireyin geleceğinin güvencesidir. Birkaç çocuğu olan kadının sevgi ve itibarının yükseleceği ya da yüksekliği atasözlerinde belirtilir. "Çocuklu kadın, kargalı çınar, civcivli tavuk" atasözünün yanısıra, aile içinde

34. H. Fethi Gözler, Atasözleri ve Seçilmiş Güzel Sözler, s. 76.

35. Ümid Meriç, "İslâm'da Aile". İlmî Neşriyat, İç ve Dış A.Ş. Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi 9 (1989), s. 191.

çocuğa manevî bir kimlik giydiren atasözleri de vardır. Bunlara göre “Uşağı (çocuğu) olan eve şeytan girmez”. “Uşak (çocuk) evin gülüdür”.

Atasözlerinde kadına yüklenen roller ve beklentiler, eşyle (erkekle) karşılaştırarak da değerlendirilmektedir. Böyle karşılaştırmalı bir değerlendirmede mantık aranacaksa bunun açıklaması da atasözünde vardır. Çünkü “Erkek aslan aslan (da) dişi aslan değil mi”. Bu durumda “kadın” ve “erkek” kendilerine verilen roller ve kendilerinden istenen beklentiler içerisinde değerlendirilir. Meselâ “Erkek vefakâr, kadın cefakâr olmalıdır” sözünden; evin iki direğinden biri olan erkek evine bağlı, karısını ve çocuklarını seven ve koruyan bir karakterde olması gerektiği anlaşılmaktadır. Buna karşılık kadın ise evin her işini yüklenen, evin bütçesine göre harcamalarda bulunan, yani israfçı olmayandır. Aynı zamanda sıkıntılı durumlarda bu sıkıntıya “of” demeden katlanacak kişilikte, yani cefakâr olmalıdır (36).

Kültürümüzde arkadaşlık, kahramanlık, mertlik, yapıcılık, yöneticilik, düzenleyicilik, savaşçılık, sözünde durma erkeklik nitelikleri arasında sayılmıştır. Erkekten beklentiler de bu doğrultuda olmuştur. Ayrıca karı-kocanın davranışları ile birbirlerini etkileyebildiği “Er cimri (olunca) avrat yüz­süz (olur)” sözünde belirtilmiştir. Atasözleri arasında “Erim er olsun da yerim çalı gibi (dibi) olsun”, “Er olan ekmeğini taştan çıkarır” gibi, erkeğin aile içindeki yerinin ve rolünün önemini, “Kadının şamdanı altın olsa mumu dikecek erkektir” gibi değerini belirten sözler vardır. İnsanlık tarihi boyunca birçok toplumda çoğu zaman erkek kadından daha güçlü ve saygın durumda kabul edilmiş, yeri ve rolü buna göre belirlenmiştir (37). Çoğu toplumlarda önderlik görevi de babaya verilmiştir. Baba aile birliğini ayakta tutan, gelir getiren, aileyi dışa karşı savunan, düzeni sağlayan kişi olarak belirlenmiştir. Ana ise babanın yardımcısı, besleyen, büyüten, evde sıcaklık ve sevgi sağlayan kişi olarak bilinir. Ana “Yuvayı yapan dişi kuşur” (38). Bunun için “Erkek sel, kadın göl” denmiştir. Çünkü atasözlerinde kadından derleyicilik, toplayıcılık beklentisi daha ağırlıklı olarak işaret edilmektedir. “Erkek kuş havayı, dişi kuş yapar yuvayı” fakat kadının erkek rolünü üstlenmesi atasözlerinde pek benimsenmez. Bunun için bu tür kadınların davranışları karşısında “Elinin hamuruyla erkek işine karışır” hükmü verilmiştir. Aynı şekilde erkekte de rolünün dışında bir tavır ve davranış gözlemlendiğinde yadırganır. Hatta böyle bir durum evin kadını için utanılacak bir durumdur. Çünkü “Erkeğin eli kınası, kadının yüzü karası”dır. Erkek ve kadının bazı kişilik yönleri, iyi olup olmadıkları eşyalarına göre de karşılaştırılır: “Erkeğin iyisi eşeğinden, kadının iyisi döşeğinden belli olur”. Bu söz daha da genişletilirse denebilir ki, erkek ve kadınlara has özel eşyaları onların kişiliklerini de yansıtabilir.

Atasözlerinde kadın ve erkek “ana” ve “baba” rollerinde de karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırmaya göre “Atalara babam öldü demişler, iş başına düştü demiş; anam öldü demişler, öksüz olmuşsun demiş”, “Baba bir mal bir, ana bir can bir”. Atasözlerinden de anlaşıldığı gibi “baba” “mal” sembolü ile,

36. H. F. Gözler, a.g.e., s. 77.

37. Ö. Köknel, a.g.e., s. 349.

38. A. Yörükoğlu, a.g.e., s. 95.

“ana” “can” sembolü ile ifade edilmektedir. “Er ölür avrat baş olur” diye ifade edilen atasözünde de pek mecazi bir anlam yoktur. Çıplak bir gerçek dile getirilmektedir.

Atasözlerinde aile üyesi olarak kadına “üvey ana”, “kuma”, “gelin”, “kaynana”, “teyze” rolleri verilirken, bu paralelde de bazı beklentiler dile getirilmektedir.

Üvey ana “analık” terimi ile karşılanmaktadır. “Analık fenalık, (kara yamalık)” sözünde, üvey anaya iyi bakılmadığı ve üvey anadan iyi roller beklenmediği vurgulanmaktadır. Genel olarak kültürümüzde olduğu gibi atasözlerinde de üvey ananın pek olumlu davranış sergileyebildiği kabul görmez. Üvey ana eklemek verirken dahi sert bir davranış içerisindedir. “Üvey ana ekmeği, demirdendir tokmağı” sözünde de bu doğrultuda bir yargı vardır. Ancak üvey ananın gerçekten annelik yapabilmesi kolay olmaz. Oysa üvey babalar bu kadar kötülenmez. Annenin, kendi çocuklarını üvey babaya ezdirmeyeceği düşünülür. Buna karşılık üvey ana çocuklarla içiçe yaşar. Öz baba bütün gününü dışarda geçirdiğinden, çocuklar üvey ananın merhametine bırakılmışlardır. Atasözlerinde üvey anayı bu yönde uyarıcı sözlere de yer verilmiştir. “Üveye etme özünde bulursun; geline etme kızında bulursun” (39) sözü buna bir örnek olarak gösterilebilir.

Bir aile üyesi olarak “kuma” rolündeki kadın pek olumlu değerlendirilmez. Eski Türk geleneğinde de “kuma” rolündeki kadına olumlu bir yaklaşımda bulunulduğu görülmemiştir. Nitekim eski Türk ve Çin sülalelerinin dışından evlenilen kadınlara kuma denmektedir. Bunların evlatları kendi analarına “anne” diye hitap edemezler, “teyze” diye hitap ederlerdi. Yalnız hatuna (hükümdarın ilk karısına) “anne” diye hitap ederlerdi. Hatunlar birkaç tane olup da “Türkân Hatun” varsa, onu “anne” diye çağırırlardı. Kumaların oğulları babalarının mallarına varis olamadıkları gibi, hükümdar da olamazlardı (40). Bu tarihi gerçek, geleneksel kültür yapısı içerisinde devamlılığını da sürdürmüştür. Ancak aile üyeleri arasında kuma ile elti (damadın kız kardeşi) iyi ilişkiler içerisinde değerlendirildiğinde kumaya daha olumlu yaklaşılmaktadır. Buradan hareketle “Kuma (ortak) gemisi yürümüş, elti, gemisi yürümemiş” denmiştir.

Aile üyeleri arasında gelin, diğer aile üyelerine karşı tutarsız olan davranışlarıyla eleştirilir. “Bizim gelin bizden kaçır, tutar da ele başın açar” sözü bu doğrultuda söylenmiştir.

Yapılan araştırmalara göre (41) köyde kadın, aile içinde kişiliğini “gelin” sahibi olduğu vakit bulabilmektedir. Kendisi gelinken çekmiş olduklarını bu defa geline çektirebilmektedir. Yapılmış olan inceleme göre, ailede kadının mevki-i gelinlik zamanında zayıf, “ana” olduğu zaman biraz daha kuvvetli ve “kaynana” olduğu zaman daha kuvvetlidir. Bunun için atasözlerinde “Kaynanam devletli olsun kaynanam sehavetli” denmiştir. Yani kaynanadan olumlu yönde bir beklenti içerisinde girilmiştir. Ancak daha sonraki bölümde işleneceği gibi, kayna-

39. A. Yörükoğlu, a.g.e., s. 207.

40. Ziya Gökalp, *Türk Medeniyeti Tarihi*, s. 328.

41. Nermin Erdentuğ, *Türkiye Türk Toplumlarında Kültürel Antropolojik (Etnolojik) İncelemeler*, s. 72.

na-gelin ilişkilerinde bazı olumsuzluklar söz konusu olabilmektedir. Bu durumda da “Kaynana böcü, oğlu cici” olmaktadır. Bir geniş aile üyesi olarak “teyze”ye de önemli bir mevkii verilmiştir. Annenin kız kardeşi olan “teyze”den, annenin yarısı kadar davranışlar, tavırlar beklenmektedir. Bunun için “Teyze ana yarısıdır” değerlendirilmesi atasözlerinde yer almıştır.

Atasözlerinde aile üyeleri arasında “çocuklar”dan da rollerine uygun beklentiler içerisine girildiği görülmektedir. Bu beklentiler bazen cinsiyet ayrımı belli olmadan ifade edildiği gibi, bazı atasözlerinde ise cinsiyet ayrımı belirgindir.

Çocuklardan öncelikle aile reisi konumundaki “baba”ya saygı beklentisi söz konusu edilmektedir. Buna göre; “Baba himmet, oğul hizmet”, “Baba nasihatı tutmaysın pişman olur” ve “Babasına hayrı olmayan kime hayrı olur”. Ancak atasözlerinde çocuklardan sadece babaya itaat beklentisi dile getirilmemiştir. “Bir baba dokuz oğulu besler, dokuz oğul bir babayı beslemez” hükmü verilirken, yaşanan tecrübelerden çıkarılan yargılar ifade edilir. Buna karşılık atasözlerinde “oğul”un kendi hayatını kurması, kişilikli bir insan olması özellikle vurgulanır. Örnekleri verilecek olan atasözlerine göre; sadece baba ile övünmemeli, onun makam ve mevkiine güvenmemeli, kişilik sahibi biri olarak davranışlarda bulunulmalıdır: “Baba beyliği ile oğul adam olmaz”, “Babası ile övünen kafası ile dövünür”, “Babadan mal kalır, kemal kalmaz”, “Babadan miras kalır, adamlık kalmaz”. Babanın statüsü gibi malı da çocuğu için pek övüneceği bir durum olmamalıdır. Çünkü babadan kalan miras, mal-mülk çalıştırılıp değerlendirilmezse çabuk eriyecektir. “Baba mirası yanan mum gibidir”, “Baba malı tez tükenir” hükümleri ile, bu durumları çok güzel anlatılmıştır.

Aile üyeleri arasında yeni ailenin “meyvesi” olarak kabul edilen çocuk, atasözlerinde “evlât, oğul, kız” terimleri ile de ifade edilmektedir. İlk başta çocuktan beklentiler, onların aileyi sıkıntıya sokacağı doğrultusundadır. Çocuk eğitim ister, bakım ister, yetiştirilip aileye ve topluma kazandırılmak ister. Bu çabalar da anne-babayı zor durumlara sokar. Bilindiği gibi eğitim ve öğretimin tamamı zor bir süreçtir. Bunun içinde bir alt bölüm oluşturan çocuk eğitimi bu zorluktan payını alır. Ayrıca bir insan olarak sosyal bir kişilik geliştirmesine, kişilik kazanmasına, yeni bilgiler edinmesine çalışmak da büyük zorlukları birlikte getirir. İşte bunun için “Evladın var mı derdin var”, “Çocuk büyütme taş kemirmek”, “Çocuk isteyen belasını da istemek gerek” denildiği sanılmaktadır. Dolayısıyla çocuk yetiştirmenin zor bir çaba olduğu belirtilirken, onun bakıma ve eğitime de ihtiyacı olduğu, “Çocuk güle benzer, bakarsan açar, bakmazsan solar” atasözünde de anlamını bulmaktadır. Çocukların yetiştirilmesinin yanında onların “doğumu ve büyümesi ile ilgili atasözlerini de şöyle sıralayabiliriz: “Adam olacak çocuk doğuşundan bellidir”, “Çocuklar uyuya uyuya büyür”, “Çocuk düşse kalka büyür”, “Çocuk büyür deli uslanmaz”, “Çocuk büyür akıllanır, kamaş büyür şekerlenir”, “Ağlamayan çocuğa meme vermezler”.

Aile fertlerinin, çocukların yanındaki söz ve davranışlarına dikkat etmesi gerektiği özellikle belirtilmektedir: “Çocuğun olduğu yerde giybet olmaz”, “Çocukla fak kurulmaz”, “Çocuğa sır verme”. Çocuk kişiliğinin temiz olduğu, yalan söylemeyeceği beklentisi atasözlerinin özünde vardır. “Al çocuktan haberi (git kabarı kabarı)” sözü de bu beklentiye doğrular niteliktedir. Ayrıca genelde çocukların çoğunluğunun özelliklerini yansıtan beklentiler de atasözlerinde

işaret edilmektedir: “Çocuğa iş buyuran ardınca kendi gider” ve “Abdal düğünden çocuk oyundan usanmaz”.

Çocuğun, annenin isteği dışına davranışlarda bulunması tabii karşılını. Nitekim; “Evlâdı ben doğurdum ama gönlünü ben doğurmadım”, “Oğlumu doğurdum gönlümü doğurmadım” sözleri bu beklentilerin birer işaretidir. “Evlât”dan beklentiler ayrıca evlat-mal ilişkisi içerisinde de değerlendirilir. Bu atasözlerindeki ortak fikre göre mal’ın çokluğundan ziyade “evladın (oğlanın)” akıllı, hayırlı olması tercih edilir: “Oğlun deli malı neylersin, oğlun akıllı malı neylersin”, “Akıllı oğlan neyer ata malını, akılsız oğlan neyer ata malını”, “İyi evladın varsa neylersin malı”, Devlet oğul, mal tahıl, mülk değirmen”, “Hayırsız evlat baba ocağına incir diker”, “İyi evlat babayı vezir, kötü evlat rezil eder”.

Gerisinde birçok psiko-sosyal sebebin olabileceği, ama hepsinin sonunda çocuğa verilen değer ölçülerinin, hükümleri ve beklentilerin yattığı atasözleri olarak şunlar sıralanabilir: “Çocuk evin bülbülüdür”, “Çocuk düşman kilididir”, “Çocuk evin aynasıdır”, “Çocuk evin direğidir”, “Çocuk olmayan evde baca tütmez”, “Çocuk evin neşesidir”, “Çocuk evin ocağıdır”, “Çocuk evin süsüdür”, “Çocuk evin temelidir”, “Çocuk olmayan eve melek girmez”, “Çocuksuz ev boş ambara benzer”, “Çocuksuz ev kalaysız kaba benzer”, “Çocuksuz evde neşe olmaz”, “Çocuksuz ev tuzsuz ekmeğe benzer”.

Atasözlerinin bazılarında aile üyesi olan çocuklar arasında cinsiyet tercihinin göstergeleri de vardır. Bu tercihte daha çok erkek çocuğun ağır bastığı görülmektedir. Bu durumun değer yargılarına dayanan bazı kaygılar ve beklentilerden kaynaklandığı söylenebilir. Erkek çocuğa, ailenin temellerini oluşturan ve devamlılığını sağlayan varlık gözüyle bakıldığı gibi, ondan çok beklenti içinde bulunduğundan, kız çocuklara oranla erkek çocuklara daha çok önem verildiği söylenebilir. Çünkü erkek çocuk, kadın için de çok önemlidir. Kadınlar aile içindeki statülerini erkek çocuk vasıtasıyla kazanırlar. Aileye yeni bir üye olarak katılan “gelin”in başlangıçta statüsü düşüktür. Bütün ölçülere göre ne kadar iyi gelin olursa olsun, ancak bir oğlan çocuk dünyaya getirdikten sonra yeri ve önemi kabul edilir (42). Sosyal alanda erkeğin lehine olan değerler atasözlerine de yansımıştır: “Oğlandır oktur, her evde yoktur”, “Oğlanı her karı doğuramaz, er karı doğurur”, “Oğlanın ki oğul balı, kızın ki bahçe gülü”, “Oğlan oğul ise el malı senin, değilse senin malın elin” gibi atasözleri buna örnek olarak gösterilebilir. Kız çocuğu için ifade edilen hükümler ve beklentiler de şu atasözlerinde belirtilmiştir: “Kız doğuran tez kocar”, “On beşinde kız ya erde gerek ya yerde”, “Kız kocayınca gayret dayıya düşer”, “Oğlunu seven hocaya, kızını seven kocaya”, “Kız evde tanınır, ipek tezgâhta”, “Kızını dövmeyen dizini döver”, “At beslenirken, kız istenirken”, “Ere giderken büyük kız, evde oturduğu zaman küçük kız”.

Atasözlerinde “kardeş” rolündeki aile üyesinden de bazı beklentiler dile getirilmiştir. Bu beklentilerin özellikle kardeş-kardeş ilişkileri içerisinde olduğu söylenebilir. “Kardeş kardeşi atmış, yapar başında tutmuş”, “Kardeş kardeşin ne öldüğünü ister, ne onduğunu”, “Kardeş yahşi olsaydı Allah özüne halk ederdi”. Atasözleri kardeşler arası çekişmeleri dile getirmesine rağmen, kardeş yokluğunu da gariplik sayar. “Kardeşim olsun da kanlım olsun”, “Kardeşi olmayan garip

olur". Hatta "Büyük kardeş baba yerindedir" sözü ile de kardeşe verilen değer ve büyük kardeştan beklentiler işaret edilmiş olur. Ancak kardeşler arasındaki ekonomik durumun farklılığı "Kardeşi kardeş yaratmış, cebini (kesesini) ayrı yaratmış (Allah)" sözünde belirtilir.

Atasözlerinde Aile Üyelerinin Arasında İletişim, İlişki, Etkileşim ve Problemler

Ailenin özellikleri arasında aile içi ilişkiler dikkate alınır, atasözlerinin bu yönde de zenginlik taşıdığı söylenebilir. Atasözlerinin hüküm ve yargılarına göre, geleneksel ortamda otorite, saygı ve sevgi aile üyelerini bir arada tutmaktadır. Ayrıca aile içi ilişkileri sosyal kontrolün özünü teşkil ettiği de vurgulanmaktadır.

Toplum yapısında olduğu gibi, öncelikle aile üyeleri arasında da "iletişim" büyük yer tutar. Aile üyeleri arasında günlük olayların, konuların paylaşılması olan iletişim, aile sisteminin işleyişinde dinamik bir güçtür. Bunun için atasözlerinde "İnsanlar konuşa konuşa, hayvanlar koklaşa koklaşa", "Hayvan yaklaşarak, insan soruşarak" şeklindeki ifadelerle iletişime büyük önem verilmiştir.

Atasözlerine göre "iletişim" aile içerisinde sağlıklı birliğin gereğidir. Çünkü kimsenin kimseyi dinlemediği, herkesin "ayrı telden çaldığı" bir evde iletişim sağlanamaz. Ortaya çıkan eğilimler, yanlış anlamalar, kırgınlıklar ve küskünlükler çıkar. Ailede sözlü ve açık anlaşmanın önemi ne kadar vurgulansa azdır. Çünkü pek çok aile sözlü anlaşmanın yetersiz ya da çarpık oluşundan dolayı kargaşa içinde yaşar. Problemler azalacak yerde artar (43). Bunun için atasözlerinde "Birlik olmadan dirlik olmaz" denmiştir. Ulaşılabilen atasözleri incelendiğinde, aile üyeleri arasında iletişim, ilişki, etkileşim ve problemlerin beş grup içerisinde toplandığı görülmüştür. Bunlar "karı-koca", "anne-baba-çocuklar", "kardeş-kardeş", "kaynana-gelin" ve "akrabalar"dır.

Aile içindeki ilişkilerin temelini karı ve kocanın birbirlerine karşı tutum ve tavırları oluşturur. Evlenmeden önce gerek erkek gerekse kadın için öğüt veren, iyi ilişkilerin sağlanması için yol gösteren atasözleri vardır. Bu atasözlerinde evlilikte çıkabilecek problemlerin çözümüne hazırlık ya da tedbir şeklinde önerilen sözler olarak yorumlanabilir: "Kocaya gülen kendine güler", "Eşini ağlatan gülmemiş", "El ağzına bakan (eşiğinde olur) eşin tez boşar", "Ele uyan eşlerin boşar", "Kulaktan burun yakın, kardeştan karın yakın", "Erlik on dokuzu düzen", "Kocadır kül eder, kocadır gül eder".

Evlilik ilişkilerinde ufak-tefek tartışmalar olabileceği, "Tütmedik baca, çekişmedik karı-koca olmaz" sözüyle dile getirilir. Ama bu tartışmalarda ileri gidilmemesi, bir daha onarılamayacak sözler söylenmemesi, yoksa bir ayrılığın olabileceği de "Karı koca bir sözle yakın, bir sözle uzaktır" atasözünde işaret edilir. Bundan dolayı evlilik ilişkilerinde kadın için; "Kocana göre bağla başını, harcına göre pişir aşını" ikazı yer almıştır. Fakat her iki tarafın, kadın ve erkeğin

karşılıklı ilişkileri gözönünde bulundurmak mecburiyetinde oldukları da hatırlatılır; “Başbaşa vermeyince iş bitmez”, “Mermer iyi taştan, iyilik iki baştan”. İyilik iki taraflı olmadığı zaman, evlilik ilişkilerinin tatlılıkla yürütülmesi beklenemez. Hatta biraz da zor olur. “Kötü söyleme eşine, ağu katar aşına” sözünde olduğu gibi, netice kötülükle bitebilir. Her iki taraf için bir “kıyamet” yaşanması söz konusu olabilir: “Karı ölürse küçük kıyamet, ben ölürsem büyük kıyamet” atasözünde ifade edildiği gibi, sağlıksız ilişkiler sağlıklı bir hayat getiremez (44). “Evinde rahat olmayan dünya cehenneminde (dir)”.

“Dumansız baca, çekişmesiz karı koca olmaz” ama bunu duyan yakınlardan da duruma karışmamaları istenir. Atasözünde “Er ile avrat arasına girilmez” şeklinde bir ikaz yapılır.

Karı-koca ilişkisinin özelliği, evin genel havasını belirler. Uyumlu ve sıcak ilişkiler, ana ve babadan çocuklara doğru yayılır. Gergin ve sürtüşmeli karı-koca ilişkisi çocuklar için güvensiz ve tedirgin bir ortam oluşturur (45). Atasözlerinde bu ilişkilerin yapısı, etkileri ve ortaya çıkan problemler farklı şekillerde dile getirilmiştir.

Bir ailede, anne-baba, içinde buldukları, yaşadıkları toplum kesimine göre kız ve erkek çocukla farklı iletişim kurarlar. Kırsal kesimdeki ailelerde erkek çocuktan çeşitli beklentiler içerisinde olduklarından, kız çocuklara oranla ona daha çok değer verirler. Çocuklarla kurulan iletişimde bu ayrıcalığı belirtip bunu çocuğa benimsetmeye çalışırlar. Özellikle bu durum atasözlerinde daha açıkça görülür: “Oğul babanın yerine yetişendir, iki gözün biridir”, “Oğul evin bacasını tütüren, ocağını söndürmeyendir”, “Devletli oğul ocağı koruyandır”. Böylece erkek çocuk ailenin direği, ekonomik gücü, saygınlığını, ününü sürdüren kişi olarak ailede rol ve yer kazanır (46). Ancak aile içinde babanın rolünün ciddi ve mesafeli olmasından dolayı baba-çocuk ilişkisi kolay kurulamaz. Fakat babanın oğullarını etkilediği atasözlerinde ifade edilir. Dolayısıyla atasözleri ile eğitim bilimindeki bulgular birbirini destekler. Çünkü çocukların ilk örnekleri ve öğreticileri çoğunlukla ana-babalardır. Hem genel bir takım tutumları, hem de özel bazı davranımları, ana-babayı örnek alarak öğrenirler. Bir oğul babasını göz-leyerek erkek gibi davranmayı öğrenir. Kız çocuğu da annesini gözleyerek kadın gibi davranmayı öğrenir. Örnek olma sürecinde çocuklar, ana-babanın birçok kişilik özelliğini taklit ederken, ahlâki ve kültürel değerlerini ve ölçülerini de benimseler (47). Bu gerçeği destekleyen atasözlerinden şu örnekler verilebilir: “Oğul atadan görmeyince sofraya kurmaz”, “Ata (baba) ekşi elma yese oğulun dişi kamaşır”, “Atalar sanatı oğula mirastır”, “Babanın sanatı oğula mirastır”, “Oğlan atadan (babadan) öğrenir sofraya açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi”. Baba-oğul arasında bazen iletişim eksikliğinden kaynaklanan sebeplerden dolayı bazı ufak problemlerin çıktığı görülebilir. Bazen bunu gerçek bir problem sananlar olabilir. Bu durumda “Ata (baba) oğul savaştı, ebleh ona inandı” denir. Çünkü “Et ırnaktan ayrılmaz”. Yani baba-oğul arasına gerçek bir düşmanlık giremeyeceğini bu atasözü vurgular.

44. İ. Kurt, a.g.e., s. 100.

45. A. Yörükoğlu, a.g.e., s. 94.

46. Ö. Köknel, a.g.e., s. 291.

47. C. T. Morgan, Psikolojiye Giriş, s. 323.

Atasözlerinde ana-kız ilişkileri de, baba-oğul ilişkilerinde olduğu gibi benzer şekilde değerlendirilmektedir. Ancak gözlemciler ana-oğul ilişkisinin içli-dışlı ve sefkatli, buna karşılık babanın tavrının sert ve ciddi olduğunu tesbit etmişlerdir. Eşler arasındaki duygusal yakınlığın açıkça ortaya konulmasına izin vermeyen geleneksel toplumda, ana-oğul ilişkisi, karı-koca ilişkisinde genellikle daha güçlüdür (48). Fakat genelde kız çocuğun anayı model olarak seçmesi istenir. Atasözleri de bu doğrultuda ananın kızını etkilediğini vurgular: “Ananın bahtı kızına”, “Kız anadan öğrenir sokak gezmeyi”, “Kız anasından görmeyince sofrayı kaldırmaz”, “Ana kızına taht kurar, kız bahtı kocada arar”, “Ana ile kız, helva ile koz”, “Kız anadan görmeden öğüt almaz”.

Ana-baba ve çocuklar arasında ilişkilerde “sevgi”nin büyük yeri vardır. “Sen seversen yavrunu, o da sever yavrusunu”, “Kuş gördüğü yuvayı yapar”, “Ben bakarım oğluma, oğlum bakar oğluna” gibi sözler bu durumu anlatır. İnsanın almadan veremeyeceğini vurgular. Ancak sevginin ana-baba kaynağından alınması önemlidir. Çünkü düzensiz kaynaklar çocuğun sevgisini karşılayamaz. Bunun için “Bir çocuğun kırk ebesi olunca ya kör kalır, ya topal” denmiştir.

Aile içindeki veya yakınındaki diğer üyeler çocuğun çevresini oluşturduğundan kişiliğine de etki ederler. Çocukta görülen bu etki; yakın ilişkide bulunduğu kişilerin düşünce, duygu ve davranışlarını kendine alması, onları benimsemesi ve kendini onlara benzetmeye çalışması şeklinde olur. Kişilik gelişmesi ve benimseme ile ilgili atasözleri, aile büyüklerindeki özelliklerin çocuklarda da görülmesini vurgulamaktadır (49). “Oğlan dayıya, kız halaya çeker” sözünde de bu gerçek işaret edilmiştir.

Buraya kadar verilen örneklerden anlaşıldığı gibi, atasözlerinde “karı-koca”, “ana-baba-çocuklar” arasında problem olduğunu ifade eden sözler pek yoktur. Ancak “kardeş-kardeş” ilişkilerinde bazı iletişim bozuklukları ve problemler olduğu vurgulanmaktadır. Öyle ki atasözlerinde belirtildiği gibi kardeşler hem birbirlerine bağlıdırlar hem de karşıdırlar. Özellikle ana-baba yanında birbirinden yakınmaları ya da çekişmeleri en üst düzeye varır. Oysa yalnızken daha az çekişirler. Özellikle dışarda birbirlerinin koruyucusu kesilirler. Kendisi dayak yeme pahasına başka çocuklara karşı kardeşini savunur. Genellikle yaş ilerledikçe sevgi ağır basar. Ancak bu çelişkili duygular etkisini uzun yıllar sürdürebilir (50). Atasözleri de kardeşler arasındaki bu durumları açık bir şekilde anlatmaktadır.

Atasözlerinde ailenin üyeleri arasında yer alan gelin-kaynana ilişkilerinde iyi bir iletişim ve etkileşim olduğu söylenemez. Daha çok gerginlik ve problem söz konusu edilmektedir. “Gelinin dini yok, kaynananın imanı”, “Gelin çiçek (her) dediği gerçek, kaynanan yılan (her) dediği yalan”, “Kaynana pamuk ipliği olup raftan düşse gelinin başını yarar”. Bu konuda yapılan bir araştırmaya göre hâlâ bazı yörelerde kaynana gelin çatışması devam etmektedir. Gelin-kaynana arasındaki potansiyel çatışma ilişkileri kapalı gerginliklerle devam etmekle beraber toplumun değişmeye elverişli olmayan normları bölünmeyi engellemektedir (51).

48. Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Çocuğun Değeri*, 1981, s. 39.

49. A. Turgay, a.g.m., s. 230.

50. A. Yörükoğlu, a.g.e., s. 118.

51. Altan Eserpek, “Türk Köy Ailesinde İşbölümüne İlişkin Yapısal Değerler”, *A. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, X/4 (1977).

Türk geleneksel kültüründe akraba ve akraba ilişkilerine büyük önem verilmektedir. Çünkü geleneksel toplumların sosyal organizasyonunda toplumda geçerli olan akrabalık sisteminin etkisi çok fazladır. Akrabalık grupları içindeki haklar, görevler ve sorumluluklar toplumun örf ve adetlerine göre biçimlenirler. Akrahanın özellikle geleneksel kesimde, çocukların yetiştirilmesi ve terbiyesinde de önemli rolü vardır. Atasözlerinde akraba ilişkileri farklı şekillerde ifade edilmektedir. Büyük ailenin uzak üyelerinden olanlar konumlarına göre, ilişkilerine göre değerlendirilirler. Nitekim "Akraha ile ye iç, alış veriş etme" atasözü, akraba ile ilişkileri farklı boyutlarla sınırlandırmaktadır. Akrabalar arasındaki olumsuz davranışlar "Akrep etmez akrahanın akraha ettiğini" sözü ile anlatılmak istenir.

Kardeş eşleri birbirlerinin "elti"leri olur. Atasözleri eltiler arasındaki ilişkileri, aile içerisindeki problem olma durumlarını vurgular. "Eş gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş". Eşler arasında sağlıklı bir iletişim kurulabildiği ve yürütüldüğü halde, eltiler arasında pek mümkün olamamaktadır. "Elti eltiden kaçır, görümceler bayrak açar" şeklinde ifade edilen atasözünde de benzer hükümler ve tecrübeler bulunmaktadır. Yapılan bir araştırmada (52) eltiler arasında sık sık anlaşmazlıklar çıktığı belirtilmektedir. Eltiler arası çatışmalar ailenin bütünlüğünü tehdit etmekte ve devamlı düzensizlikler en sonunda bileşik ailenin bölünmesi ile sonuçlanmaktadır.

Atasözlerinde yakın akraba olarak emmi, dayı, teyze de geçmektedir. Emmi, dayı bazı durumlarda "destek" olarak kabul edilmektedir. Bunun için "Emmim dayım kesem, elimi soksam yesem" denmiştir. Fakat bu beklentilerin karşılığı bulunmadığı takdirde "Emmim dayım, hepsinden aldım payım" sözü ile, çıkmış olan bir probleme işaret edilmektedir. "Dayı" aslında annenin kardeşi fakat genelde anne tarafından akraba olan hemen bütün erkekleri de kapsayan bir akrabalık kelimesidir. "Dayı olmak" otoriteden çok karşılıklı anlayış ve sevgiye dayanan bir akrabalık bağıdır. Bunun için aile üyeleri arasında zor durumda kalınıldığında dayıya başvurulur: "Aldın payını, çağır dayını". "Teyze ana yarısıdır" sözü, annenin boşluğunu doldurmayı öncelikle yakın akraha verir. Bununla beraber teyzeyle karşı yakınlık göstermek hemen her aile üyesinden beklenen bir davranıştır.

Sonuç: Gelişen ve Değişen Aile Yapısı İçinde Atasözlerine Bakış

Buraya kadar değişik başlıklar altında verilmeğe çalışıldığı gibi, atasözlerinde aile unsuru geniş olarak ve farklı şekillerde dile getirilmiştir. Bu atasözlerinin çoğunluğundaki hüküm ve yargılar aile içerisinde geçerliliğini korumasına rağmen, bir kısım atasözleri geçerliliğini kısmen yitirmeğe başlamıştır. Bunun en önemli sebeplerinden birisi de, özellikle son elli-altmış yıl içerisinde aile yapısında meydana gelen gelişme ve değişimlerdir. Şehirleşme ve sanayileşmenin etkilediği aile yapısındaki değişimler bir çok alanda görülmektedir. Bunlar aile tipinde, aile sayısı ve büyüklüğünde, ailenin amaçları, otoritesi ve görevlerinde, evlenme ve boşanmaya ait davranışlarda, eş seçiminde olan değişimlerdir.

Öncelikle kentleşme ve sanayileşme aileyi küçültmüştür. Atasözlerinde de rastlandığı gibi üç kuşağın bir arada yaşadığı geniş aile şekli yerine ana, baba ve

çocuklardan oluşan çekirdek aileye bırakmıştır. Bu kaçınılmaz değişme, karı-koca ilişkilerinde ve çocuk yetiştirmede de önemli sonuçlar doğurmuştur (53). Çünkü çocuğun bakımı ile ilgilenen aile üyeleri (elti, hala, teyze) büyük aile ile birlikte ortadan kalkmıştır. Çoğu anne baba çalışma durumunda oldukları için çocukların bakımı belli kişi ve kurumlara (bakıcı, ana okulu gibi) bırakılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla atasözlerinde işaret edilen çocuğun etkilendiği çevre farklılaşmaya başlamıştır.

Ailedeki değişmeler, aile içi ilişkilerine de yansımakta, geniş ailedeki aile reisinin otoritesi çekirdek ailede gittikçe azalarak paylaşılan otoriteye dönüşmektedir. Ancak bu değişme, kadının ve erkeğin eğitim durumu, evlenme yaşı ve şekli, eşler arasındaki yaş farkı, evlilik süresi, yerleşim yeri(kırsal-kentsel) gibi faktörlere göre farklılık göstermektedir (54). Yani artık atasözlerindeki otoriteyle ve evlenme yaşıyla ilgili hüküm ve yargılar değişen aile yapısı içerisinde esnek bir durum kazanmaktadır. Otorite, çoğu atasözünde belirtildiği gibi sadece babada değil anne-baba arasında paylaşılmaktadır. Artık “Kız beşikte, çeyiz sandıkta” değil, belli bir evlenme yaşı ve evlenme ortamı beklenmektedir. “Kadının saçı uzun aklı kısa”, “Kocanın iki çanağı varsa birini kır” gibi güvensizliği ifade eden atasözlerindeki düşüncelerin destek gördüğü, görebildiği ailelerin devamlılıklarını sağlayabilmeleri güçleşmiştir. Ailenin kuruluşunda her zaman olduğu gibi güven ve karşılıklı saygı söz konusudur.

Ailenin yapısında, kuruluşunda meydana gelen değişmelerin yanısıra çocukların cinsiyetlerine göre değerlendirmelerinde de değişiklikler oluşmaya başlamıştır. Bunun en önemli sebeplerinin başında geleneksel aile tipinin azalmasıyla erkek çocuk lehine olan tercihler giderek azalmaktadır. Atasözleri sosyal gerçekleri belirlemek için çok, onları yansıtan özlü sözlerdir. Bunun için sosyal değişimle birlikte bazı olumsuz yargılar taşıyan (veya taşıdığı sanılan) atasözlerinin de etkisini yitireceği ve giderek unutulacağı beklenebilir.

Toplumlar gibi onlara bağlı kurumlar da çağlar boyunca değişmelere uğramıştır. Sosyal değişmeden nasibini almamış bir sosyal kurum bulmak zordur. Ancak “sağlam aile, sağlam toplum” formülü hâlâ geçerlidir. Dolayısıyla aile toplumun hayatında vazgeçilemeyen bir sosyal kurum olma rolünü korumaktadır. Bu paralelde, ailenin kuruluşunda ve devamında gerekli olan bazı kural ve değerler de korunmaktadır. “Evlilik”, “nikâh”, “ana” gibi kavramların taşıdığı manâ ve çocukların yetiştirilmesine çekilen dikkat gelişmiş ama değişmemiştir. Bunun için bu doğrultudaki atasözleri hâlâ hüküm ve yargıları ile canlı olarak yaşamağa devam etmektedir. Ayrıca eğitim biliminin bulgularına uygun olan ve çocuk yetiştirme konusunda bazı gerçekleri anlamı içinde sakla-yan atasözleri de sosyal değişmelere rağmen canlılığını korumaktadır.

Bir netice olarak denebilir ki, atasözlerinde aile unsuru geniş olarak ve farklı şekillerde dile getirilmiş, işlenmiştir. Bu sözlerdeki aile unsurlarını, özellikle geleneksel aile yapısı içinde, sınırlandırmak gerekebilir. Bu atasözlerindeki bir kısım değerler, hüküm ve yargıların, bazı ölçülerin aile kuruluşunda, çocuk eğitiminde hâlâ dikkate alındığı ve kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Bu durum da, atasözlerinin ne kadar köklü, tecrübe ve hayat tarzlarından çıkarılmış sözler olduğunu ortaya koymaktadır.